

АНОТАЦІЯ

Яковлева В. С. Кримінологічна характеристика та запобігання втручанню у діяльність судових органів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2023.

Дисертація є кримінологічним дослідженням кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України та пов'язаних із втручанням у діяльність судових органів. У роботі з'ясовано нормативно-правове забезпечення стандарту незалежності судових органів, виділено його рівні, досліджено кількісні та якісні показники указаних кримінальних правопорушень, надано кримінологічну характеристику особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу, розроблено типологію останнього, виділено особливості детермінації представлених посягань у сфері правосуддя, запропоновано низку перспективних напрямів і заходів їх запобігання.

Виокремлено кілька рівнів нормативно-правового забезпечення стандарту незалежності судових органів: міжнародно-правовий, регіональний (європейський) та національний. З'ясовано архітектоніку вказаного стандарту функціонування правосуддя. Її враховано при дослідженні детермінації втручання у діяльність судових органів в Україні, а також розробці рекомендацій щодо обмеження його окремих проявів.

Кримінологічну характеристику втручання у діяльність судових органів складають такі кількісно-якісні показники, як рівень, коефіцієнти, структура, динаміка, латентність, географія, соціальні наслідки, а також відомості про особу правопорушника (реального та латентного).

Стан цих кримінальних правопорушень характеризується збільшенням

їх рівня протягом 2013–2022 рр. Щороку обліковується до 200 таких фактів. Коефіцієнт інтенсивності втручання у діяльність судових органів за указаний період збільшився майже у 10 разів. Його динаміка є негативною, про що свідчить збільшення як абсолютних, так й відносних показників. Рівень цих правопорушень і рівень судимості за них не відбиває справжніх тенденцій їх поширеності, відтворення й загалом криміналізації сфери правосуддя в Україні.

Структура незаконного впливу на суд характеризується: переважанням у діяльності загальних судів при розгляді кримінальних справ; учиненням, як правило, громадськими активістами й членами громадських організацій в усній та непроцесуальній формах; типовими загальними способами тиску на суд у виді: критики судді у ЗМІ, залякуванні судді та його близьких, проханні; типовими додатковими способами учинення шляхом: організації стихійних мітингів у зв'язку з розглядом конкретної справи, неналежною поведінкою у залі судових засідань, звернення народних депутатів та інших осіб до ВРП зі скаргою на суддю.

Територіальний розподіл досліджуваного явища має власну специфіку. Вона виявляється у найбільшій його поширеності у м. Києві, Дніпропетровській та Одеській областях, а найменшій – у Волинській, Кіровоградській та Чернігівській областях України.

Негативні соціальні наслідки втручання у діяльність судових органів мають політичний, економічний, соціально-психологічний та організаційний характер. Найбільш деструктивною шкодою від цього явища вважається підриг демократії й верховенства права, руйнація балансу владної системи стримувань і противаг, порушення прав громадян на справедливий і неупереджений суд.

Втручання у діяльність судових органів віднесено до особливо високолатентних злочинів. На один подібний облікований випадок приходиться щонайменше 51 необлікований. Латентність має переважно штучний характер. Основними причинами латентності вважаються: низька

ефективність правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування цих правопорушень; пасивність ВРП; небажання суддів-потерпілих афішувати фактами втручання у їх діяльність.

Кримінологічну характеристику особи правопорушника, який втрутився або може втрутитись у діяльність судового органу, складають ознаки, що мають соціально-демографічну, кримінально-правову і морально-психологічну природу. Представлені ознаки в їх сукупності дозволили розробити узагальнений кримінологічний образ такого злочинця. Це – чоловіки віком 29-39 років, рідше 40-54 роки, мають повну вищу і базову вищу освіту, громадяни України, українці за національністю. Трендом останніх років є збільшення фактів посягання на незалежність суддів з боку громадських активістів й членів громадських організацій. Нерідко має місце злочинна співучасть сторони у справі з адвокатом, у групі за попередньою змовою. Вплив на суд здійснюється за різними провідними мотивами, які властиві різним категоріям злочинців: від уникнення підсудним відповідальності – до корисливих й кар'єристських мотивів.

Типологію особи злочинця, який втрутився у діяльність судового органу, побудовано за мотивом й характером злочинної поведінки. Вона включає такі умовні типи правопорушників: інтелектуальний, корисливий, корупційний, хуліганський, агресивний, кар'єристський, комбінований.

Детермінацію втручання у діяльність судових органів утворюють дві групи взаємопов'язаних між собою криміногенних чинників – зовнішніх і внутрішніх. Вони доповнюються різними видами професійної віктимності суддів та їх віктимною поведінкою.

Зовнішні криміногенні чинники охоплюють: нестабільність соціально-економічної ситуації в державі; політичний вплив на відправлення правосуддя; неефективність діяльності правоохоронних органів; корупцію в органах державної влади і органах місцевого самоврядування; обмеженість правової культури і правосвідомості громадян; скудність морально-етичних та професійних якостей деяких адвокатів і журналістів; недосконалість

чинного законодавства України та ін.

До внутрішніх криміногенних чинників, що зумовлюють учинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України, віднесено: забезпечення не у повному обсязі соціальних гарантій незалежності суддів; прорахунки у кадровому, фінансовому, матеріально-технічному забезпеченні роботи судових органів; недоліки судового реформування; недостатній рівень суддівської етики; корупцію у сфері правосуддя; відсутність належної охорони судів і особистої безпеки суддів; недоліки у діяльності суддівського врядування й самоврядування; слабку комунікацію судових органів із ЗМІ та громадянським суспільством тощо.

Обстоюється позиція, що потерпілими від втручання у діяльність судових органів можуть бути судді, присяжні та народні засідателі. Судді – найбільш поширена й водночас уразлива група жертв цих кримінальних правопорушень. Потенційність судді стати жертвою посягання на його незалежність залежить від деяких його професійних віктимних властивостей та його віктимної поведінки.

Суддів, у діяльність яких втрутилися, типологізовано за характеристикою їх віктимної поведінки на такі умовні типи: пасивні, конформні, «кар'єристи», недоброчесні, непрофесійно-провокуючі.

Аргументовано, що кримінологічне (некаральне) запобігання втручанням у діяльність судових органів є більш ефективним порівняно із кримінально-правовими (репресивними) засобами його обмеження. Структура запобігання указаному явищу складається із заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та віктимологічного запобігання. Загальносоціальне запобігання визнано основним. Воно включає такі напрями діяльності: посилення гарантій незалежності суддів; судове реформування; реформування суміжних із правосуддям сфер та органів.

Спеціально-кримінологічне запобігання зазначеним посяганням на незалежність суддів утворюють заходи кримінологічної профілактики, відвернення і припинення. Перші класифіковано за їх характером на

організаційно-управлінські, інформаційні, нормативно-правові та технічні.

Віктимологічна профілактика втручання у діяльність судових органів виражається у посиленні віктимологічної поінформованості суддів, підвищенні їх професійного рівня, віктимологічних знань, умінь і навичок; широкому обговоренні проблеми посягань на судову незалежність у колективах судів; проходженні суддями спеціальних тренінгів щодо зменшення їх віктимної уразливості та недопущення повторної віктимізації тощо.

Ключові слова: злочинність, кримінальні правопорушення, злочинність у сфері правосуддя, втручання у діяльність судових органів, вплив на суд, тиск на суддів, незалежність судових органів, кримінологічна характеристика, особа злочинця, детермінація, жертва, запобігання.

SUMMARY

Yakovleva V. S. Criminological characteristics and prevention of interference in the activities of judicial bodies. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 «Law». – Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems, National Ukrainian Academy of Law Sciences, Kharkiv, 2023.

The dissertation is a criminological study of criminal offenses provided for by Art. 376 of the Criminal Code of Ukraine and related to interference in the activities of judicial bodies. The work clarified the normative and legal support of the standard of independence of judicial bodies, identified its levels, investigated the quantitative and qualitative indicators of the specified criminal offenses, provided the criminological characteristics of the offender who interfered in the activities of the judicial body, developed a typology of the latter, highlighted the peculiarities determination of the presented encroachments in the sphere of justice, a number of promising directions and measures for their prevention are proposed.

Several levels of legal support for the standard of independence of judicial bodies are distinguished: international legal, regional (European) and national. The architecture of the specified standard of functioning of justice has been clarified. It

is taken into account in the study of the determination of interference in the activities of judicial bodies in Ukraine, as well as the development of recommendations to limit its individual manifestations.

The criminological characteristics of intervention in the activities of judicial bodies consist of such quantitative and qualitative indicators as level, coefficients, structure, dynamics, latency, geography, social consequences, as well as information about the person of the offender (real and latent).

The state of these criminal offenses is characterized by an increase in their level during 2013–2022. Every year up to 200 such facts are recorded. The coefficient of intensity of intervention in the activities of judicial bodies increased almost 10 times during the specified period. Its dynamics are negative, as evidenced by an increase in both absolute and relative indicators. The level of these offenses and the level of convictions for them do not reflect the true trends of their prevalence, reproduction and, in general, criminalization of the sphere of justice in Ukraine.

The structure of illegal influence on the court is characterized by: predominance in the activities of general courts when considering criminal cases; actions, as a rule, by public activists and members of public organizations in oral and non-procedural forms; typical general methods of putting pressure on the court in the form of: criticism of the judge in the media, intimidation of the judge and his relatives, requests; typical additional methods of punishment by: organization of unauthorized rallies in connection with the consideration of a specific case, improper behavior in the courtroom, appeals of people's deputies and other persons to the VRP with a complaint against the judge.

The territorial distribution of the studied phenomenon has its own specificity. It is most prevalent in the city of Kyiv, Dnipropetrovsk, and Odesa regions, and least prevalent in the Volyn, Kirovohrad, and Chernihiv regions of Ukraine.

The negative social consequences of interference in the activities of judicial bodies have a political, economic, socio-psychological and organizational nature.

The most destructive damage from this phenomenon is considered to be the undermining of democracy and the rule of law, the destruction of the balance of the power system of checks and balances, the violation of the rights of citizens to a fair and impartial trial.

Interference in the activities of judicial bodies is classified as a particularly high-latency crime. There are at least 51 unaccounted for one such registered case. Latency is mostly artificial. The main reasons for latency are considered to be: low efficiency of law enforcement agencies in detecting and investigating these offenses; passivity of GRP; reluctance of aggrieved judges to publicize the facts of interference in their activities.

The criminological characteristics of an offender who interfered or may interfere in the activities of a judicial body consist of socio-demographic, criminal-legal and moral-psychological characteristics. The presented signs in their totality made it possible to develop a generalized criminological image of such a criminal. These are men aged 29-39 years, rarely 40-54 years old, have complete higher and basic higher education, citizens of Ukraine, Ukrainians by nationality. The trend of recent years is an increase in cases of encroachment on the independence of judges by public activists and members of public organizations. Often there is criminal complicity of a party in a case with a lawyer, in a group based on a prior conspiracy. Influence on the court is carried out according to various leading motives, which are characteristic of different categories of criminals: from the defendant's avoidance of responsibility - to selfish and careerist motives.

The typology of the person of the criminal who intervened in the activities of the judicial body was built based on the motive and nature of the criminal behavior. It includes the following conventional types of offenders: intellectual, selfish, corrupt, hooligan, aggressive, careerist, combined.

The determination of intervention in the activities of judicial bodies is formed by two groups of interrelated criminogenic factors - external and internal. They are supplemented by various types of professional victimization of judges and their victim behavior.

External criminogenic factors include: instability of the socio-economic situation in the state; vulnerability of the financial system; political influence on the administration of justice; inefficiency of law enforcement agencies; corruption in state authorities and local self-government bodies; limited legal culture and legal awareness of citizens; lack of moral and ethical and professional qualities of lawyers and journalists; imperfection of the current legislation of Ukraine, etc.

To the internal criminogenic factors that lead to the commission of criminal offenses provided for in Art. 376 of the Criminal Code of Ukraine, attributed to: provision of social guarantees of independence of judges not in full; miscalculations in personnel, financial, material and technical support for the work of judicial bodies; shortcomings of judicial reform; insufficient level of judicial ethics; corruption in the sphere of justice; lack of proper security of courts and personal security of judges; shortcomings in the activity of judicial governance and self-governance; weak communication of judicial bodies with mass media and civil society, etc.

The position is argued that victims of interference in the activities of judicial bodies can be judges, jurors and people's assessors. Judges are the most common and at the same time vulnerable group of victims of these criminal offenses. The potential of a judge to become a victim of an attack on his independence depends on some of his professional victim characteristics and his victim behavior.

Judges, whose activities were intervened, were typologically classified according to the characteristics of their victim behavior into the following conditional types: passive, conformist, «careerist», dishonest, unprofessional-provocative.

It is argued that criminological (non-punitive) prevention of interference in the activities of judicial bodies is more effective compared to criminal-legal (repressive) means of its limitation. The structure of prevention of this phenomenon consists of general social, special criminological and victimological prevention measures. General social prevention is recognized as basic. It includes the following areas of activity: strengthening guarantees of independence of

judges; judicial reform; reforming spheres and bodies related to justice.

Special criminological prevention of the specified encroachments on the independence of judges form measures of criminological prevention, diversion and termination. The first are classified according to their nature into organizational and managerial, informational, regulatory and technical.

Victimological prevention of intervention in the activities of judicial bodies is expressed in strengthening the victimological awareness of judges, increasing their professional level, victimological knowledge, skills and abilities; broad discussion of the problem of encroachments on judicial independence in collectives of courts; passing of special trainings by judges on reducing their victim vulnerability and preventing re-victimization, etc.

Key words: crime, criminal offenses, criminality in the sphere of justice, interference in the activities of judicial bodies, influence on the court, pressure on judges, independence of judicial bodies, criminological characteristics, person of the criminal, determination, victim, prevention.